

Dr. Đuro Augustinović i pokušaji stvaranja hrvatskoga medicinskoga nazivlja

---

Pavlović, Eduard

Source / Izvornik: **Medicina, 2001, 37, 55 - 58**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:941407>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International/Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Medicine - FMRI Repository](#)

DR. ĐURO AUGUSTINOVIC I POKUŠAJI STVARANJA HRVATSKOGA MEDICINSKOGA NAZIVLJA

DR. ĐURO AUGUSTINOVIC AND ATTEMPTS IN FORMING THE CROATIAN MEDICAL TERMINOLOGY

Eduard Pavlović

SAŽETAK

Rad i djelatnost dr. Đure Augustinovića (1816.–1870.) bili su ishod naslijedenih prosvjetiteljskih ideja na planu zdravstvenog osvješćivanja, napose naslonjenih na rad Jean Baptiste (Ivana Krstitelja) Lalanguea, te narodnosnoga zanosa na području zdravstvene kulture u vrijeme ilirizma. Njegovi nedorečeni radovi i nedovoljno jasna jezična djelatnost, prije svega na planu uspostave hrvatskoga medicinskoga nazivlja, ipak su utjecali na rad i djelovanje jednog Dežmana, Schwarz, pak i Šuleka. U djelovanju dr. Đure Augustinovića i Rijeka je nezaobilazna instancija jer je upravo Augustinovićev časopis *Hrvatski prvenci o naravi i zdravlju* (naš najstariji zdravstveni časopis 1861. i 1862. godine izlazio u Rijeci.

KLJUČNE RIJEČI: Hrvatska, medicinsko nazivlje, povijest medicine, 19. stoljeće

UVOD

Veza između zdravstvene kulture i stručnoga medicinskog nazivlja može biti dvojaka. Zdravstvena kultura može biti jedan od iskaza svekolike kulture, ali i iskaz kako poraditi na zdravstvenom osvješćivanju kroz najprimjerije verbalne, tiskane ili elektronske konstrukte bliske puku, ali i stručnoj javnosti.

Ovim se radom pokušalo vidjeti kada je na hrvatskom prostoru začeta potreba zdravstvenog osvješćivanja na hrvatskome jezičnom izričaju, ali i kada se zamjećuje senzibilizacija hrvatske stručne medicinske javnosti vezano uz stvaranje hrvatskoga medicinskoga pojmovlja. Pritom je naglasak dan određenim razdobljima, a onda i značajnim pojedincima u tim razdobljima.

Brzo se moglo uočiti da je, što se tiče zdravstvenog osvješćivanja, i u Hrvata važno razdoblje bilo vrijeme prosvjetiteljstva (duhovni pokret u 18. stoljeću), a u

ABSTRACT

Work and activity of dr. Đuro Augustinović (1816–1870) was resultant of influence from the period of enlightenment (XVII–XVIII) and the period of the Croatian national revival (XIX) according to plan of health education and health culture. Dr. Jean Baptiste Lalangue (1743–1799) could influence on the activity of dr. Augustinović, but dr. Augustinović could influence on activities of Dežman, Schwarz and even on the activity of Šulek according to form the Croatian medical terminology. City of Rijeka was very important in the activity of dr. Augustinović, too. Augustinović published his journal for health culture, known as *Hrvatski prvenci o naravi i bolesti*, in Rijeka (1861–1961). It is the oldest Croatian journal for health culture.

KEY WORDS: Croatia, history of medicine, 19th century, medical terminology

pogledu uspostave hrvatskoga medicinskoga nazivlja vrijeme ilirizma (1830.–1850.).

POSTUPAK

Proučavala se bibliografija prosvjetiteljstva u hrvatskim zemljama te bibliografija hrvatskoga narodnog pokreta.

Poradi bliskosti s prosvjetiteljskom idejom da se stjecajem i širenjem naobrazbe društva osloboda predrasuda, dogmatizma i zaostalosti, pokušalo se izdvajati značajnije pojedince vezano uz zdravstveno osvješćivanje na hrvatskom jeziku.

Isto tako, poradi bliskosti s ideologijom ilirizma da u punini narodne kulture mjesto unutar svake grane kulture nađe i medicinska kultura, pokušalo se izdvojiti značajnije pojedince, napose one koji su radili i na uspostavi hrvatskoga medicinskoga nazivlja.

REZULTATI

Prosvjetiteljstvo

Još na prijelazu 17. u 18. stoljeće Vitezović izdaje *Meszecsniik i dnevnik gospodzski*. Grmek tu tiskovinu drži najstarijim tiskanim medicinskim tekstom na hrvatskom jeziku. U njemu su tiskane upute za čuvanje zdravlja, o flebotomiji, lijekovima i kupkama.¹

Ustanova: Psihijatrijska klinika Rijeka, KBC Rijeka

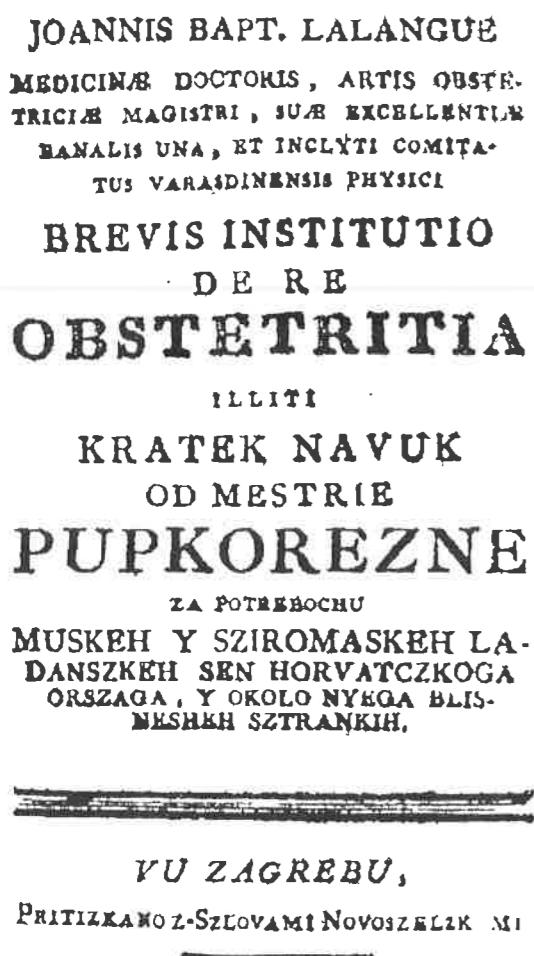
Prispjelo: 25. studenoga 2001.

Prihvaćeno: 5. prosinca 2001.

Adresa za dopisivanje: Doc. dr. sc. Eduard Pavlović, Psihijatrijska klinika Rijeka, KBC Rijeka, Cambierieva 17/7, 51000 Rijeka, Tel.: 051/658327, Faks: 051/658324 E-mail: edopav@excite.com

Godine 1798. franjevac EMERIK PAVIĆ objavljuje prijevod salernskih pravila, odnosno prevodi upute za čuvanje zdravlja i ponašanja u bolesti. Ta se knjiga može smatrati prvom tiskanom knjigom medicinskog sadržaja na hrvatskom jeziku.

Ipak, u hrvatskoj medicinskoj prošlosti u vrijeme prosvjetiteljstva važno mjesto pripada jednom strancu, a to je bio JEAN BAPTISTA LALANGUE (1743.-1799.). Taj se rođeni belgijski Luksemburžanin, na poticaj velikog van Swietena čiji je bio student u Beču, skrasio u našem Varaždinu. U tom gradu ostaje do smrti. U Varaždinu je razvio živu liječničku i literalnu djelatnost. Njegovo djelo *Medicina ruralis illiti Vrachtha ladanycka* iz 1776. godine je prva originalna tiskana medicinska knjiga na hrvatskom jeziku. Napisao je i jedan priručnik za primanje pod nazivom *Kratek navuk od mestrie pupkorezne* 1777. godine (slika 1.), te opisao ljekovita vrela u knjizi *Izpisavanje vratvenih vod horvatskoga i slavonskoga orsaga* 1779. godine. Tom se Belgijancu asimiliranom u hrvatski život, pripisuje i osobita uloga u osnivanju danas poznatog varaždinskog groblja iz 1773., što potencira njegov zamjetan sanitarni rad u Hrvatskoj.²

Slika 1. Jean Baptista (Ivan Krstitelj) Lalangue. Brevis institutio de re obstetritio illiti Kratek navuk od mestrie pupkorezne, Zagreb, 1777.

Figure 1. Jean Baptista (John Baptist) Lalangue. Short apprenticeship of obstetrics, Zagreb, 1777

Ilirizam

Ilirski je pokret bio narodan pokret jer je zahvatio predstavnike svih struka. Jasno da je u takvom pokretu bilo i liječnika koji su težili stvoriti našu medicinsku kulturu. Već svojim doktorskim disertacijama, oni su upozoravali na češće bolesti u našem narodu. Tako Zagrepčanin DIMITRIJE DEMETER, poslije poznatiji kao dramski stvaralač, brani u Padovi disertaciju o meningitisu. Osječanin JAKOV UŽERČANIN u Beču brani disertaciju o žutici. Turopoljac ALEKSA VANČAŠ u Pešti doktorira radnjom o bjesnoći. Taj je liječnik i kulturni djelatnik u vrijeme ilirizma preveo i Rohlvešovu knjigu *Vračitelj živin općinski*, ali se uveliko upinjao kako reorganizirati zdravstvenu službu u Hrvatskoj, napose kako ostvariti potpunu samostalnu sanitetsku upravu u zemlji i kako doći do svoga medicinskog fakulteta. Nadalje, Zagrepčanin JOSIP LJUDEVIT KRIEGER doktorirao je u Pešti s temom o liječenju upale dušnika. Liječio je i samoga Stanka Vraza u njegovoj posljednjoj bolesti. JOSIP PL. ZLATARIĆ (po hrvaćeno prezime Goldschmid) doktorskom je dizertacijom na bečkom Josephiniumu pokušao obraditi pojmom *genius epidemiae*, način na koji se jednu epidemiju iste bolesti može razdvojiti od druge epidemije iste bolesti. Svi su ti liječnici sudjelovali i u osnivanju Liječničkog zbora 1850. godine.³

Od svih njih svakako najzanimljivija je osoba bio Đuro Augustinović.

Duro Augustinović (Agustinović)

Duro Augustinović (Agustinović) rođen je 13. svibnja 1816. godine u Glini. Otac Andrija bio je vojni intendant. Majka Anastazija bila je rođena Šubarić. Dvije je godine studirao filozofiju u Zagrebu (1833.-1835.), a potom medicinu na Vojnomedicinskoj akademiji Josephinium u Beču. Doktorirao je 7. kolovoza 1844. Kao vojni službenik u Beču premješten je 1847. u Zadar, a 1849. u Milano; kao vojni liječnik ("c. k. viši liječnik") radio je u raznim graničarskim pukovnjama u Dalmaciji (najviše u Zadru) i sjevernoj Italiji. Bio je liječnik i veterinar prve gospičke i treće ogulinske graničarske pukovnije. Umrovljen je 1860., a 1861. preselio se u Rijeku. Kratko je vrijeme živio u Glini, gdje se u kolovozu 1865. vjenčao s Rozalijom Cicak. Godine 1867. odselio se u Zagreb i tamo živio do smrti, 1870. godine.⁴

Već za studija postaje vatreni pristaša ilirizma.

Disertacijom *Dissertatio inauguralis sistens breuem conspectum anatomiae topographicæ cum adnexa terminologia anatomiae illyrica*, koja je pisana i na njemačkom jeziku kao *Kurzgefasste topographische Anatomie und Versuch einer illirschen Terminologie der Anatomie*, pokušao je sistemski stvarati i hrvatsko medicinsko nazivlje. To je, doduše, bila stereotipna topografska anatomijska, ali je Augustinović za sve termine opće anatomije naveo i hrvatske izraze, a iz specijalne anatomije samo nazive kosti glave (slika 2.). Radnja je ostala nedovršena zbog nedovoljnog poznавanja jezika, što sam autor priznaje u poslije napisanom članku *Terminologia* iz 1862. godine. Tako u posljednja dva poglavlja Augustinovićeve disertacije, a to su *Anatomie der Lagen des Kopfes* kao i *Anatomie der Lagen des Rumpfes*, hrvatska terminologija nije prevedena.^{4,5}

23	Die Kopfknochen zerfallen in die Schadel- und Ge- sichtsknochen ossa crani et faciei kosti lubanje t lica.
Schädelknochen:	
Das Stirnbein os frontalis kostēlina (čelokost.)	
Es verfällt in den Stirnheil pars frontalis die čelni und in die beiden Augenhöhlenbeile partes orbitales deli očnice. An dem ersten bemerk man eine <i>kussero externa ranzikj</i> und eine innere Fläche interna superfiolos <i>njulernje porcreje</i> , und einen Rand <i>margo rub</i> . An der äußeren Fläche bemerken wir die zwei Stirnhögel tubera frontalia čelok čerje, die zwei Augenbrauenbögen arcus superor bitalar obliku občrvali, die Stirnglatze glabella čela delia (čela) und den Anfang der Bogenlinie und der halbzirkelförmigen Fläche initium linea et planis semicircularis kraj pruga občrvala. Č dizgata (polukrugasta) pljosne. An der Innern Fläche bemerk man Eindrücke <i>impressions deli</i> und Erhabenheiten <i>juga porosia</i> und in der Mitte eine Rinne <i>sulcus slob</i> , welche nach unten in den Stirn beinastachel spine frontalis čelokostni torn über geht. Am unteren Ende des Stacheln befindet sich das ost vom Stirnbein allein, ost aber vom Stirn- und Slebbelos gebildete blinde Loch foramen cocum čela luknja. Au jeder Seite dieses Stacheln findet man ein Gruben for. rupica. Die Grenze zwischen dem Stirn- und Augenhöhlenbeile bildet der obere Augen höhlenrand <i>margo supraorbitalis gornji očnice</i> <i>rub</i> , der nach innen den oberen Augenhöhlenauschalt oder das obere Augenhöhlenloch foramen seu inci aura supraorbitalis luknja ili zastik gornja, i ognica enthält, und in den Nasenfortsatz processus nasalis producjak zorni čela geht. An dem Nasenfort satz bemerk man entweder ein Gruben oder einen Sta chel der einen knorpeligen Rolle trochlea kripac besitzt. Nach außen endigt der Augenhöhlenrand in den Sichfort satz processus zygomaticus producjak jaraml.	3

Slika 2. Đuro Augustinović. Dvadeset i peta stranica disertacije. Beč, 1844.

Figure 2. Đuro Augustinović. The 25th page of dissertation. Wien, 1844

I po svršetku studija Augustinović se otkriva kao ilirac. Godine 1846. u Beču tiska knjižicu *Misli o ilirskom pravopisu*. Težnja mu je bila "sjediniti u pismu ne samo Ilire nego i sve Slavjene", pa je veću pažnju posvetio pravopisnim pitanjima nego dalnjem radu na medicinskoj terminologiji; znano je da je bio protivnik Gajeve "rogate" ortografije te u latinici preuzima čirilska slova č, š i đ, a uvodi nove znakove za č, lj, nj, dj, dz, dž, i zvučno r, a ne upotrebljava velika slova čak ni u osobnim imenima.⁶

Nakon umirovljenja 1860. godine pokreće u Beču naš najstariji zdravstveno-prosvjetiteljski časopis *Slovinski prvenci o naravi i zdravlju*. Taj je list bio namijenjen zdravstvenom prosjećivanju – kao što reče i sam Augustinović: Prvenci će se baviti različitim o naravi, i svestranim spisima o zdravlju i bolestima, liječenju, čuvanju zdravlja, škodljivo liječenje i kvarenje zdravlja...⁷

Godine 1861. Augustinović *Prvence*, kao i poučan i zabavan list *Vili sinjeg mora*, seli u Rijeku. Na domaćem tlu *Slovinski prvenci* mijenjaju ime u *Rvacki prvenci o naravi i zdravlju*. Tiskaju se u rječkoj tiskari E. Rezze. Te godine izlazi pet brojeva *Prvenaca*, a sljedeće 1962.

godine (trećega godišta izlaženja) tiska se još šest brojeva. Godine 1863. ne izlazi nijedan broj *Prvenaca*. Držati je da je Augustinović imao teškoću u pričuvanju sredstava za izlaženje, a možda se i broj preplatnika smanjivao iz godine u godinu i zbog njegova pravopisa.⁸

Od značajnih članaka u *Prvencima* zanimljiv je članak *Zašto ne valja krv puščati*, koji je objavljen u nastavcima II. godišta (slika 3.). U njemu Augustinović navodi štetne posljedice tog zahvata. Ali, što je zanimljivo (za naslov ovog rada), on se u ovom članku ne služi znanstvenom nego narodnom terminologijom, a u nedostatku narodnih naziva, sam stvara termine. Tako se npr. krv sastoji od "krvne vode i koturnog-kotačnog i okrugljastog krvnog zrnja", a kod zgrušavanja krv se podijeli na "krvni sirac i krvnu sirutku". No Augustinović je svjestan da takve kovanice mogu nagrditi hrvatski jezik pa u svom članku *Terminologia*, tiskanom u III. godištu predlaže da za sada radije upotrebljava latinsko-grčku terminologiju jer je skupljanje narodnoga nazivlja dugotrajan posao, a bez terminologije se ne može zamisliti procvat znanosti.⁹

	<i>prvenci su na promje nu mi kruna domaćin ili strančkim listom.</i>	rvacki	<i>a prviom 3 mjesecu 21. k an. 1/1 godine (prviči) i na godinu 3. za 21. k.</i>																																								
PRVENCI																																											
<i>o naravi i zdravlju.</i>																																											
3 rd list. s. rieka. u ime 1 svibnja 1861. 2 godina.																																											
<i>zašto neradja krov puščati?</i>																																											
nastavak.																																											
na što berer (Becquerel) i rodile (Rodier) pro nadjoše i proučiše sastavlja, u čovječansku ravn.																																											
(11 zdravi muškaraca. — napmladij 21. najstariji 66 godina —)																																											
(8 zdrave ženske. — napmladij 22, naj starija 58 godina.)																																											
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="text-align: left; padding: 2px;">voda</th> <th style="text-align: left; padding: 2px;">jedri</th> <th style="text-align: left; padding: 2px;">čela</th> </tr> <tr> <th style="text-align: left; padding: 2px;">napuš šte</th> <th style="text-align: left; padding: 2px;">diči</th> <th style="text-align: left; padding: 2px;">njav</th> <th style="text-align: left; padding: 2px;">zona</th> <th style="text-align: left; padding: 2px;">njav</th> <th style="text-align: left; padding: 2px;">masti</th> <th style="text-align: left; padding: 2px;">sol i ens</th> <th style="text-align: left; padding: 2px;">traktivni diči</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="text-align: left; padding: 2px;">napuš šte</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">240</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">3,5</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">152</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">75</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">3,2</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">8</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left; padding: 2px;">napuš šte</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">250</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">4,5</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">151</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">62</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">4</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">5</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;"></td> </tr> <tr> <td style="text-align: left; padding: 2px;">osrednje</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">221,1</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">2,2</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">111</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">69,4</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">1,60</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;">6,8</td> <td style="text-align: left; padding: 2px;"></td> </tr> </tbody> </table>				voda	jedri	čela	čela	čela	čela	čela	čela	napuš šte	diči	njav	zona	njav	masti	sol i ens	traktivni diči	napuš šte	240	3,5	152	75	3,2	8		napuš šte	250	4,5	151	62	4	5		osrednje	221,1	2,2	111	69,4	1,60	6,8	
voda	jedri	čela	čela	čela	čela	čela	čela																																				
napuš šte	diči	njav	zona	njav	masti	sol i ens	traktivni diči																																				
napuš šte	240	3,5	152	75	3,2	8																																					
napuš šte	250	4,5	151	62	4	5																																					
osrednje	221,1	2,2	111	69,4	1,60	6,8																																					

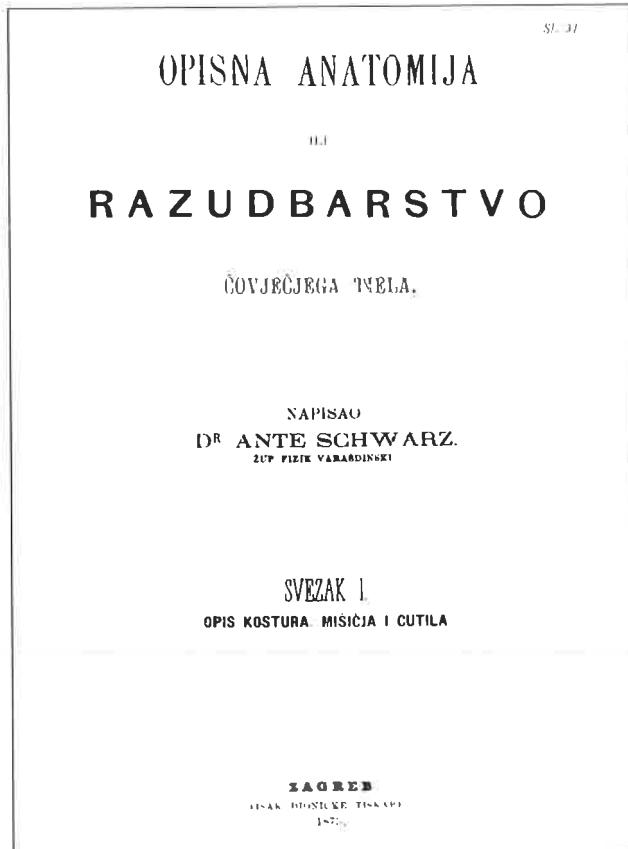
Slika 3. Hrvatski prvenci o naravi i zdravlju. Rijeka, 1861. Figure 3. The Croatian first journal for nature and health. Rijeka, 1861

RASPRAVA

Raspovititi je da li je u izgradnji hrvatskoga medicinsko-ga nazivlja ilirski pokret bio bitan i jedini pokretač, jer su

u 19. stoljeću takva nastojanja bila zamjetna ne samo u južnoslavenskih naroda nego i u drugih naroda.

Nadalje, raspraviti je da nije ipak, unatoč prigovoru na račun Augustinovićeve disertacije "...al nije žalivože u njoj ni sve kosti izbrojio...", u Predgovoru Rječnika liječničkog nazivlja iz 1868. godine Ivan Dežman dijelom priznao da je njegov preteča mogao biti i dr. Đuro Augustinović, kao što je mogao biti preteča i Anti Schwarzu (osnivač Zbora liječnika Hrvatske te osnivač i prvi urednik Liječničkog vjesnika) (*slika 4.*) ili Bogoslavu Šuleku "ocu hrvatskog znanstvenog nazivlja".^{5,6}

Slika 4. Ante Schwarz, Opisna anatomija ili Razudbarstvo čovječjega tiela. Zagreb, 1873.

Figure 4. Ante Schwarz. Described human anatomy. Zagreb, 1873.

Zanimljivo je raspraviti koliko je dr. Augustinović bio u vezi s Rijekom i prije 1861., s obzirom na to da Dragoljla Jarnević u svom Dnevniku (1833.–1874.) izrijekom govorio o dr. Augustinoviću i Rijeci i prije te godine. Dr. Augustinović od ove spisateljice putem pisma oda-

slanog iz Rijeke u njezin Pribić još 1854. godine traži da mu što napiše za njegov list ili pak za nju odašije nekoliko knjiga uz pozdrave preko bosanskog ilirca franjevca Frane Jukića koji se s njim prije toga bio susreo u Rijeći.¹⁰

ZAKLJUČAK

Ovaj rad pokazuje da je proces stvaranja hrvatskoga stručnoga, znanstvenoga i narodnoga medicinskoga nazivlja bio svezan s nizom poteškoća. Stoga ne trebaju čuditi stanovite nedorečenosti, čak i uporabe medicinskih riječi, koje su s vremenom zaboravljene ili napuštene kao neprikladne. Ipak, u konačnici nam je priznati da bi i danas, na početku 21. stoljeća, upozorenje dr. Đure Augustinovića (1816.–1870., neospornog nastavljača jednog Vitezovića, Lalanguea, odnosno preteče jednog Dežmana, Schwarza ili Šuleka); iz 1862. godine moglo biti aktualno: "Braćo liječnici i ljekari! Neznanje jezika je vaša velika nesreća, ne pomanjkanje terminologije – ne bojte se posla, jer se jezik ne da preko noći naučiti, ne da se čestita terminologija na jedanput prirediti..."

LITERATURA

1. Belicza B. Mjesto i uloga J. B. Lalanguea u razvoju zdravstvenog prosvjećivanja i hrvatske medicinske terminologije na području Sjeverne Hrvatske u 18. stoljeću. Liječ vjesn 1976;98:211-5.
2. Grmek M. D. Inaugurirane disertacije hrvatskih, srpskih i slovenačkih liječnika (1660–1865). Starine JAZU 1951; knj 43:97-258.
3. Thaller L. Naši liječnici Iliri. Novosti 1932;293 (23. oktobra):10.
4. Belicza B, Rastija M. Đuro Augustinović i njegova rasprava o hrvatskoj medicinskoj terminologiji. U: Glina: glinski kraj kroz stoljeća. Glina, 1988:552-4.
5. Ćepulić V. Prvi pokušaj naše medicinske terminologije. Liječ vjesn 1940;62:510-1.
6. Maštrović Lj. Filološki i književni rad Đure Augustinovića. Zadarska revija 1955;4:135-41.
7. Dugački V. "Hrvatski prvenci o naravi i zdravlju" – naš najstariji zdravstveni časopis. Liječ vjesn 1977:99:94-6.
8. Dugački V. Hrvatski prvenci o naravi i zdravlju-naš najstariji zdravstveni časopis. U: Krmpotić F. Zborni radova 26. sastanka naučnog društva za historiju zdravstvene kulture Jugoslavije, Poreč 30.IX. do 2. X. 1976. Rijeka: Znanstveno društvo za povijest zdravstvene kulture Rijeka, 1978:201-5.
9. Dežman I. Rečnik lečničkog nazivlja. Zagreb: JAZU, 1868.
10. Jarnević D. Dnevnik. Karlovac: Matica hrvatska Karlovac. 2000.